

INTE EN RÖST I DEN ALLMÄNNA KÖREN INTERVJU MED ULRIKA WOLF-KNUTS

Sofie Strandén

Ulrika Wolf-Knuts, professor i folkloristik och prorektor vid Åbo Akademi, fyllde 60 år på självständighetsdagen 2007. Hon firade med mottagning på Humanisticum dagen före, där hon fick motta festskriften *Folkliga föreställningar och folklig religiositet* (1) med artiklar av hennes kolleger runtom i Norden. Några månader senare träffade jag Ulrika, min lärare och handledare sedan tio år, för att prata med henne om hennes akademiska karriär. (2)

Sofie: *Hur är det att vara 60?*

Ulrika: *Jag tycker det är bra! Faktiskt! Jag måste säga jag är väldigt nöjd. Det är hemskt bra att ha kommit till en situation där man vet vad man duger till och vad man klarar av, och vad man inte klarar av, vad man ids tävla om och vad man inte ids vara med och tävla om. Jag tycker det är hemskt skönt att ha kommit så långt att man tänker att nu får de andra springa häcken av sig om de har lust.*

Sofie: *Man är vid sidan av sandlådan.*

Ulrika: *Just precis det. Och det tycker jag är skönt. Egentligen har jag inte varit i den där sandlådan, men eftersom jag haft ansvar för ett ämne så har jag ju varit tvungen att på något vis hålla mig till något slags sandlåda i alla fall. Men nu är det andra som så småningom börjar ta över, och som får mera och mera röst. Och*

Foto Gabi Limbach

INTE EN RÖST I DEN ALLMÄNNA KÖREN

då behöver jag inte vara i den där sandlådan längre, utan jag får gå som jag vill. Och det är jätteskönt! Jag har inte lutat mig tillbaka, men jag söker efter alternativa vägar, efter att inte vara en röst i den allmänna kören. Det måste finnas annat att säga än det som det stora flertalet av människor säger och tycker och tänker. Det måste finnas en möjlighet att leva ett liv vid sidan om den allmänna färan, och det gäller i alla sammanhang.

När Ulrika talar om de alternativa vägarna avser hon både ämnet folkloristik och universitetspolitik. När det gäller folkloristiken tycker hon det ibland är så att det går mode i vad man studerar och undersöker, och att allt då lätt blir konformt och likartat. Som exempel nämner hon att det finns annat att undersöka än livsberättelser, men att det är framför allt det som tycks intressera just nu. Ulrika är inne på sitt tredje år som prorektor för Åbo Akademi och har god inblick i universitetspolitiken. Hon tycker inte alls om hur framför allt det ekonomiska tänkandet breder ut sig i universitetsvärlden:

Jag tycker inte om det evinnerliga tävlandet och konkurrerandet och tänkandet på pengar och liknande. Man måste försöka hitta en motvikt till det. Jag inser att det är nödvändigt. Jag inser att det är något som har pålagts universiteten, och det kommer man inte ifrån. Detta är till viss del helt naturligt eftersom det är offentliga medel vi använder. Då är det klart att offentligheten måste få veta vart pengarna går. Men samtidigt tycker jag också att det måste finnas alternativa vägar så att man kan få plats i ett universitet med den forskning och den undervisning man bedriver, även om den inte är inriktad precis på det som de penningbeviljande instanserna vill att man ska forska om. När det gäller folkloristik i Svenskfinland – över huvud taget kanske – är det forskaren själv som vet bäst vad det behöver forskas om. Och sedan alla idéer om att vi ska vara företagsaktiga inom universiteten – det måste också finnas plats för röster som inte tycker vi ska vara företagsaktiga utan att vi faktiskt ska kunna vara kreativa och tänkande människor. Det behöver inte betyda att man ligger på latsidan och ingenting producerar, det är inte det jag menar, utan det jag menar är att man inte ska behöva vara så likformig som alla andra.

STUDIER I RELIGIONSVETENSKAP OCH FOLKLORISTIK

Ulrika Wolf-Knuts inledde sina studier 1966, och hon studerade religionsvetenskap, folkloristik och etnologi. Men det var egentligen så att hon från början ville bli orientalist. Hon hade studerat orientaliska språk under en kortare tid utomlands, och när hon kom hem till Åbo igen var Sven S. Hartman, som var intresserad av främreorientaliska religioner, professor i religionsvetenskap. Ulrika berättar att det var av den anledningen som hon började läsa religionsvetenskap. När Hartman småningom slutade som professor fick hon utlopp för sitt andra intresse, det nordiska och nordisk folketro, genom att fortsätta studera folkloristik.

Studierna på 1960-talet var upplagda på ett alldeles annat sätt än i dag, och baserade sig främst på litteraturstudier och stora tentamina. Studierna var inte kursbundna och sällan anpassade för studenterna, vilket Ulrika berättar om med många skratt:

Jag kommer ju ihåg mina första föreläsningar med den här orientalisten. Man gick där och hörde honom prata om någon forskning – det var på forskning grundad undervisning i högsta grad. Han talade om en bro som gick över ett jättestort stup i den iranska kosmologin – det var människors tänkande hur man ska komma från den levandes värld till den dödas värld. Han skrev med persiska bokstäver och citerade på franska, och så höll han sina föreläsningar: för det första om ett ämnesområde som jag aldrig hade blivit introducerad i, citerade litteratur på ett språk som jag nu inte var hemskt bevandrad i, och skrev med bokstäver som jag inte kunde läsa. Där satt man på föreläsningar.

Efter den här typen av föreläsningar tyckte Ulrika det var väldigt roligt att gå på seminarier i folkloristik och förstå vad föreläsaren pratade om. Den stora delen studier på egen hand krävde mycket av studenterna, framför allt att man verkligen skötte sig själv. Professorerna fick man handledning av först när man kom upp på gradnivå, men Ulrika konstaterar med ett skratt att det kunde vara lite svårt att kommunicera med dem, eftersom professorerna inte verkade förstå hur unga studenterna faktiskt var.

Sin avhandling pro gradu skrev Ulrika om schamanträd i Sibirien. Avhandlingsarbetet var liksom övriga studier annorlunda än i dag, och sin avhandling karakteriserar hon som ett referat av all den litteratur hon hade läst om schamanträd. Enligt henne saknar den både problemställning och teori, och i stort sett allt som krävs av en pro gradu i dag. Hon konstaterar att mycket har förändrats på de dryga 35 år sedan hon blev magister. Licentiatavhandlingen från 1975 om jungfru Maria i nordiska trollformler är Ulrika mera nöjd över, eftersom den innehåller mera av de beståndsdelar som kännetecknar vetenskapliga arbeten.

FRÅN BOKSKUFFARE TILL PROFESSOR

Parallellt med studierna arbetade Ulrika med olika uppgifter på bibliotek. När hon började studera 1966 inledde hon samtidigt en karriär på biblioteket som något hon kallar för ”allmän bokskuffare”. Med hjälp av en mjölkkärra tömde och flyttade hon böcker från ett magasin till ett annat. Sedan fortsatte hon med halvtidsjobb på Åbo Akademis bibliotek och på Donnerska institutet, där hon så småningom fick sin första ordinarie tjänst som biblioteksamanuens och senare bibliotekarie. Ulrika sade upp sig från tjänsten, när hon inte beviljades extra moderskapsledighet, och blev hemmafru. Att vara hemma med barnen var inget Ulrika trivdes med, så efter att hennes andra barn föddes 1977 och fram till 1981 hade hon timanställning vid Åbo Akademis bibliotek. Ulrika tyckte att arbetet där kändes ”som en räddning för både livet och äktenskapet”.

INTE EN RÖST I DEN ALLMÄNNA KÖREN

År 1981 började Ulrika Wolf-Knuts undervisa i folkloristik på timbasis. Det var Stiftelsen för Åbo Akademi som donerade pengar för detta, och rätt snart började studenter hitta ämnet, vilket visade att undervisning behövdes i ämnet. 1985 inrättades därför en statligt finansierad lektorstjänst som Ulrika sökte och fick. Under åren när Ulrika någon gång känt en viss osäkerhet för om hennes tjänst skulle få fortsättning har hon alltid tänkt att ÅAB tar emot henne och ger henne arbetsuppgifter så att hon åtminstone har något att göra.

När jag frågade Ulrika om vad hon ser som sin största akademiska bedrift, kom svaret omedelbart att det är att det över huvud taget finns ett självständigt folkloristiskt ämne vid Akademien, i vilket man kan få en hur hög examen man vill, och att det finns tjänster i folkloristik.

Ulrika: Det är ett jättefint ämne att studera. Det är mycket, mycket, mycket mera givande än de flesta tror. Därför att det ger perspektiv på så många sidor av livet. Det är inte bara tomtar och troll ju, men det är jättesvårt att få det att gå hem, för folk vill inte förstå att det är något annat än tomtar och troll.

Sofie: Det har ju varit mycket sådant.

Ulrika: Det har varit mycket sådant, det är alldeles klart, men redan på 20-talet när Carl Wilhelm von Sydow definierade vad folklöre var, så sa han att det är människors sätt att tänka. Och har vi inga tomtar och troll i vår tradition nu i den moderna världen, så kan vi ju inte tänka med tomtar och troll som redskap, men vi har andra redskap att tänka med, och det är dem vi ska undersöka.

Ulrika har alltså undervisat i folkloristik sedan 1981, och har under årens lopp fått namn om sig att vara en mycket god föreläsare.

Det vet jag bara att man måste ge. För det första måste man ju kunna sin sak, och man lär sig på inget annat sätt så bra som när man ska förklara för andra. Sedan är det hemskt bra om man på något sätt kan anknyta till sina egna upplevelser. När jag hade småbarn använde jag ofta berättelser ur deras liv som exempel eftersom barnen lärde sig traditionen medan de växte upp. Det var hemskt bra att använda som exempel för studenterna, och då förstod de direkt vad det var fråga om. I stället för att jag talade abstrakt om hur man lär sig ordspråk kunde jag berätta om hur det var när min son missförstod ordspråk, och trodde att det var bokstavligt. Då fattade de vad det symboliska förståendet innebär. Man måste ge av sitt eget liv. Sedan måste det nog finnas struktur i en undervisning också. Man kan inte bara sitta och småprata, för det går inte hem förrän studenterna har hunnit ganska långt i studierna. Därför kör jag med någon form av anteckningar, men jag har sällan färdigskrivna föreläsningar. Sedan har jag alltid varit intresserad av värtalighet, och jag tror det är viktigt att man talar så att folk hör och faktiskt förstår vad man säger.

Ulrika Wolf-Knuts blev professor i folkloristik 1999. Hon tycker det är viktigt att hålla sig à jour med det som händer i världen, integrera det i undervisningen och

försöka förklara det ur folkloristisk synvinkel. I de nya systemen på universiteten är det inte så lätt att göra så eftersom man egentligen borde hålla sig till det man planerat. Ulrika tycker det är viktigare att hålla ett öga öppet för det man själv håller på med som medlem av det samhälle som folklorister faktiskt studerar än att inordna sig i byråkratiska ramar. Hon anser också att folklorister borde synas mera i samhället och då framför allt i samhällsanalysen för att lyssna på den lilla människans tankar exempelvis om ett gott liv.

Jag förstår inte varför vi i Finland inte har samhällsanalytiker som hjälper till, exempelvis om du ska bygga ett nytt höghusområde någonstans och går omkring och talar med folk och frågar dem hur de ser på det där med nya höghus och om de vill ha de där höghusen och var de ska vara och hur de ska vara vända. Vi struntar ju i Finland blankt i den lilla människan, fullständigt blankt. Det är myndigheterna som bestämmer och så får vi bara nöja oss. Men vi har inte den kulturen och jag väntar som på solens uppgång på att man skulle få ett mera demokratiskt samhälle när det gäller vardagslivet. Och där är folkloristerna perfekta därför att det är ju vår uppgift att intervjua och lyssna på människor. Lyssnandet är ju vår främsta förmåga, om man blir en god folklorist. Man frågar folk hur de har det, hur de vill ha det, vad de har för tankar och vad de har för drömmar och föreställningar om ett gott liv. Det är ju aldrig någon som frågar efter det om någonting ska göras i vårt land. Det byggs broar här och där och parkeringsgrottor, och det hålls på och härjas hit och dit och det är alltid myndigheter som bestämmer, och ofta är det pengarna som regerar.

Också handledning hör till en professors uppgifter, och det är en uppgift som Ulrika Wolf-Knuts tar på stort allvar. För henne är det viktigt att handledaren finner en balansgång mellan för mycket och för lite handledning. Studenterna ska arbeta självständigt, men inte bli lämnade ensamma med sina avhandlingar ”för då blir det avhandlingar utan teorier och utan problem och utan nånting, bara referat, och det är inte tillräckligt”. En del studenter klarar sig med mindre medan andra behöver mer, men oberoende av vilket handleder Ulrika när studenterna själva tar initiativet och ber om hjälp. Hon är uppriktigt glad när hon ser att studenterna insett vad de ska göra:

Jag minns en gång när jag hade en som skrev en avhandling, och hon hade skrivit ganska mycket. Den var noggrann och bra på alla sätt, men det där ”lyftet” saknades. Det var ett hyggligt och ordentligt arbete, men det var liksom inget sexigt i det. Jag tittade på det hon skrivit och så konstaterade jag att med mitt sätt att läsa kunde man se att hon hade sex komponenter där som hela tiden återkom. Dem hade hon inte sett själv. När jag pekade på de där sex komponenterna gick det upp ett ljus för henne precis hur hon skulle göra, och då organiserade hon om avhandlingen och skrev det så att det kom tydligt fram. Och det var en fröjd för henne och det var hemskt roligt för mig att se också.

Ulrika Wolf-Knuts disputerade 1991 på en avhandling med titeln *Människan och djävulen*. Hon hade länge närt en förhoppning om att få möjlighet att skriva en doktorsavhand-

ling, men det var först under 1980-talet som hon började fundera allvarligt på det. Det var egentligen i samband med att hennes familj krockade på väg till Lappland och maken och dottern skadade sig allvarligt som Ulrika bestämde sig för att börja skriva.

Då tänkte jag att ska det skrivas doktorsavhandling så ska det inte väntas på att det blir en bekymmersfri tid, utan om det är det jag vill göra så ska det göras oberoende av hur det ser ut omkring mig. Det är också ett sätt att ta tankarna från bekymren. Jag skriver på det sättet att jag varken hör eller ser någonting vid sidan om. När jag satte mig ner och började med det där så glömde jag alla de där bekymren.

Enligt Ulrika ger man sig ofta i kast med att skriva om ett ämne som ligger en nära hjärtat. I samband med de sjukdomar och olyckor som drabbade henne och familjen började hon fundera på hur mycket ondska – fanskap – det finns i världen och hur människor klarar av olika slags elände. Ulrika tänker sig att man i dag skulle ha intervjuat folk om lidande i stället för att gå via arkivmaterial om djävulen, men eftersom hon inte tycker om att göra intervjuer, valde hon den lösningen i stället.

För tillfället delar Ulrika sin arbetstid mellan uppgifterna som prorektor och dem som professor och ämnesansvarig. Då finns det mycket man skulle vilja göra, men inte hinner. En oskriven bok som Ulrika när i sin fantasi är en bok om te.

Ulrika: Jag skulle vilja göra en riktigt glassig bok om te. En med många vackra bilder, men jag har inte något estetiskt öga så jag skulle behöva ha hjälp av någon som kan se de där bilderna och sätta dem på rätt ställe. Jag har många gånger tänkt att det skulle vara roligt att skriva en bok om te, en riktig coffeetable book.

Sofie: Varför te? För det orientaliska?

Ulrika: Nä, det är inte alls därför, utan det är för att jag är en stor teälskare. Jag tycker bemska mycket om te, och jag dricker väldigt mycket te. Och jag tycker det finns så många vackra tekannor, och det finns så förskräckligt många sorters te. Och te växer i så många intressanta länder, och det finns, ja, det finns ganska mycket som gör att te blir fascinerande. Också doften av olika teer är otroligt fin. Det skulle jag göra.

NOTER

1. Folkliga föreställningar och folklig religiositet. Festskrift till professor Ulrika Wolf-Knuts (2007). Red. Lena Marander-Eklund, Sofie Strandén och Nils G. Holm. Åbo Akademi, Åbo.
2. I folkloristiskt god ton är intervjun bandad, och inspelningen finns i Folkloristiska arkivet vid Åbo Akademi med accessionsnummer IF mgt 2008/7.

Sofie Strandén skriver doktorsavhandling i folkloristik vid Åbo Akademi om hur erfarenhet av krig framställs i veteraners och lottors berättande för henne.